

своєї бібліотеки він передає Полоцькому Богоявленському монастирю. Очевидно, саме це наштовхнуло організаторів музею на думку про збагачення експозиції книжковими фондами. Тонко вловлений стиль епохи, старанно продумані художником Ігорем Кружаловим історично вірогідні деталі інтер'єра створили неповторну атмосферу європейської бібліотеки, у якій могли бути написані такі унікальні

твори С. Полоцького, як "Вертоград многоцвітний", повний римований переклад "Псалтирі царя і пророка Давида" та інші.

Радимо ознайомитися з цим збірником усім, хто цікавиться історією українсько-білорусько-російських культурних зв'язків, мистецтвом і літературою XVII століття, літературною, духовною та педагогічною спадщиною Симеона Полоцького.

НАРОДНОПІСЕННІ ЗВИЧАЇ СУМЩИНИ

Олексій ВЕРТІЙ

Обрядові пісні Слобожанщини і Сумський регіон. Фольклорні записи та упорядкування В. В. Дубравіна. — Суми, 2005. — 446 с.; іл.

В українській фольклористиці В. В. Дубравін назавжди залишиться своєрідною і неповторною постаттю. Разом зі своєю незмінною помічницею і вірною супутницею усього свого нелегкого життя В. Г. Дубравіною у пошуках народнопісенних скарбів нашого народу він об'їхав і обійшов сотні, коли не тисячі, сіл Сумської, Харківської, Полтавської, Чернігівської, Черкаської, Вінницької та інших областей. Результатом цієї багаторічної копіткої праці стали такі ґрунтовні видання, як "Пісні однієї родини" (1988), "Пісні Сумщини" (1989), "Народні пісні Чернігівщини" (2001), "Пісні одного села" (2002), "Пісні Шевченкового краю" (2005), наукові конференції, присвячені проблемам кобзарства, музичного фольклору та його вивчення у вищій і середній школах, посібники для викладачів та студентів музично-педагогічних факультетів, тощо.

Самобутність і неповторність постаті фольклориста виявляється в тому, що в основу своєї збирацької і дослідницької діяльності він поклав насамперед народнопісенні жанри у словесній та музичній єдності. Але збирав і вивчав їх не лише в окремо взятому краї, а на широких теренах Північно-Східної та Центральної України, нерідко сягаючи й інших ре-

гіонів. Це відкрило перед ним багаті можливості простежити своєрідність побутування того чи іншого жанру, особливості його виконання у різні періоди, у різних вікових групах та місцевостях. Завдяки такому підходу, винятковій сумлінності й багатющому досвіду збирача, в особі якого поєдналися фольклорист-словесник і фольклорист-музикознавець, чітко окреслюється яскрава, справді наукова історія побутування народнопісенних жанрів, української народнопісенної культури загалом. Продовженням цієї благородної справи стала й праця фольклориста "Обрядові пісні Слобожанщини і Сумський регіон", яка, завдяки копіткій праці В. Г. Дубравіної та фінансовій підтримці ректора Ніжинського державного педагогічного університету ім. М. В. Гоголя проф. В. П. Яковця, побачила світ у сумському видавництві "Університетська книга" і започатковує багатотомне видання усної народної творчості Сіверщини, Гетьманщини та Слобідщини.

Наукова цінність записів В. В. Дубравіна полягає і в тому, що вони фіксувались упродовж ледь не усєї другої половини ХХ століття від людей різного віку. Так, пісню "На вгороді явори" записано у 1961 році від М. І. Палун (1910 р. н.), А. П. Палуна (1908 р. н.) та Л. Д. Орлянської (1912 р. н.) в с. Волошнівка Роменського району, а запис останньої пісні "А вже пізенько, вже не ра-

ненько” зроблено в 1987 році від О. С. Безнощук (1934 р. н.) у Сумах. Він найстарішої виконавиці П. Г. Бойко (1877 р. н.) в с. Улянівка Білопольського району в 1963 році записано колядку “Колядин, колядин”. Наймолодшою ж інформаторкою є Н. Г. Рогова (1960 р. н.) з с. Глазово Шосткинського району. Від неї у 1980 році записано один з варіантів пісні “Ой на Івана, ой на Купала”. Біографічні дані виконавців роблять очевидним той факт, що за віковим складом на перший план виходять носії народної пісенності, які народились у кінці XIX — перших десятиріччях XX ст., що досить виразно характеризує динаміку побутування народної обрядової пісенності, якій, на жаль, властивий спад активності. Усе це вказує на виняткову цінність записів, до того ж, поданих з нотаціями, адже жодна з наведених пісень ніде й жодного разу не друкувалась. Неабияку вагу має й те, що вони дають достатньо чітке уявлення про звичай народнопісенної обрядовості Сумщини, їх місце у духовній культурі краю, відображають уявлення наших предків про людину і світ, їх психологічні, морально-етичні, естетичні та побутові основи, становлять цінний набуток для дослідження міжжанрових взаємозв’язків в усній народній творчості, визначенні типових рис різних музично-стильових груп. Розв’язанню цих завдань сприяє і ґрунтовна передмова збирача й упорядника. Щоправда, Сумщина в ній повністю віднесена до Слобожанщини, тоді як автор на основі усебічного аналізу ідейно-тематичного змісту, особливостей побутування та виконання виділяє три стильові пласти, що в основному співвідносяться з особливостями матеріальної та духовної культури власне слобожанської, гетьманської та сіверської частин Сумщини. Так, пісенність Липоводолинського, Роменського, частково Лебединського, Недригайлівського та Охтирського районів, тобто Гетьманщини, характеризується, за спостереженнями дослідника, широкою розспівністю, відкритістю емоційного вислову і т. ін. Виконавські ж особливості в районах Сіверщини (Середино-Будський, Ямпільський, Шосткинський) та власне Слобідщини (Великописарівський, Краснопільський та ін.) відзначаються стриманістю з відтінком спокійно-заворожуючої манери для Сіверщини і голосної, відвертої — для Слобідщини та деяких інших місцевостей.

Світоглядна основа, поетика колядок і щедрівок, деяких весільних пісень позначені рисами дохристиянських уявлень. Вони несуть у собі ідеї світла, гармонії у взаєминах людини і світу, життєрадісне, життєстверджуюче начало, є свідченням того, що національні особливості обрядової пісенності Сумщини сформувалися на своїй природній основі, тобто на основі поетизації людиною світу, естетизації побуту, що передавалися з покоління до покоління. Подані у збірнику туги-пародії ще раз підтверджують такі висновки. На думку В. В. Дубравіна, у них простежується відлуння давнього народного звичаю, який колись мав назву “ігри на мерці” (с. 21), коли смерть в уявленнях народу сприймалася не як кінець життя, а як перехід людини з одного стану буття в інший, тому душу померлого необхідно було розважати аби сльози рідних не хвилювали, не бентежили її. “Саме такі забави, — підсумовує дослідник, — і потрібні небіжчику, аби йому сумтно не було” (с. 21). Натомість колядки і щедрівки біблійного змісту несуть у собі відбиток християнського відчуження від світу, пройняті мотивами самозречення, аскетизму або ж зазнали переробки на основі слов’янських звичаїв, тому бог і святі у них діють як звичайні люди — орють, сіють, беруть участь у святкових забавах і т. п. Цікаво, що записи В. В. Дубравіним цього виду туг — надзвичайно рідкісне в українській фольклористці явище, адже науці вони відомі дуже мало, хоча до середини XX ст. ще побутували на Закарпатті та Поділлі, що ще раз примножує наукову цінність зроблених на Сумщині записів.

Чітку картину становлення жанрів весільної пісенності Сумщини бачимо у розділі “Родинно-обрядові пісні”. У їх центрі — людина як найвища цінність, що властиве ідейно-тематичному спрямуванню української народної поезії загалом. Увага і повага до людської особистості тут у всьому: у звеличенні дівочої сором’язливості та парубоцької статечності, материнського благородства та благородства коханого, в осуді норовистої свекрухи чи то зради в коханні, у глибокому і сердечному співпереживанні драми нещасливого кохання. Увага і повага до людської особистості — то і виняткова тактовність, виражена у підтекстах натяків на ставлення свекрухи до молодого не-

вістки, у яких не докір, а доброзичлива вимога у всьому виявляти сердечність та благородство, і добродушний гумор, скажімо, соромицьких та обрядово-ігрових пісень, у якому відлунює дух колективізму, побратимства, радості взаємин з близькими людьми, життєлюбність загалом. Окремі пісні подані у збірнику в кількох варіантах, записаних від різних виконавців, у різний час та різних місцевостях, завдяки чому дослідники отримали у своє розпорядження додатковий матеріал для з'ясування своєрідності манери виконання зокрема, та особливостей їх побутування на Сумщині і в Україні загалом. Порівняльний аналіз у такому плані відкриває нові можливості з'ясування таких особливостей і в інших регіонах, адже записи виконані кваліфіковано, на високому науковому рівні й суттєво доповнюють досі відомі збірники та фонди уснопоетичної творчості нашого народу.

Значну частину упорядкованої В. В. Дубравиним і виданої В. Г. Дубравіною збірки становлять, як уже зазначалося, тути. Їх цінність полягає ще й в тому, що це перші записи даного жанру, виконані на Сумщині разом з нотографією текстів. Відтак вони, з одного боку, розширюють і збагачують наші уявлення про жанровий склад уснопоетичної творчості краю, а з другого — їх публікація має і загальнонаукове значення, адже речитативність їх виконання, постійні поетичні формули і т. ін. багато в чому пояснюють уявлення наших далеких предків про життя і смерть, природу виникнення і жанрову своєрідність українських народних дум, на що не раз вказували П. Житецький, Ф. Колесса та інші вчені, динаміку побутування цих уявлень і жанрів не лише в даній місцевості, але й у певний час.

Варто зауважити ще одну особливість оцінюваного збірника В. В. Дубравіна. Як у цьому, так і в інших виданнях вченого, не раз зустрічаємо яскраві постаті носіїв та виконавців українських народних пісень. Такими є, наприклад, А. П. Палун, М. І. Палун, Л. Д. Орлянська з Волошнівки Роменського району, Г. Д. Дудник та М. Ф. Мойсеєнко з Попівки на Великописарівщині, Ф. Ф. Левченко, Я. П. Левченко з Лучки Липоводолинського району, К. С. Шкуренко та К. Д. Шкуренко з Паліївки на Ямпільщині,

цілий ряд інших талановитих співаків з народу. Із поданих у збірнику записів, наукових коментарів ученого, світлин вони постають як естетично розвинуті особистості, як творці естетизму національно самобутнього українського побуту, який поєднує в собі широку гаму почуттів — від тонкого ліризму як вияву краси, особливого сприйняття світу, особливого його розуміння, самовираження і самоутвердження себе в ньому до глибоких драматичних і трагічних співпереживань долі інших людей і цього світу загалом — творить їх неповторну гармонію як основу національного типу взаємозв'язків людини і світу, національного буття загалом. Це свідчить не лише про виняткову досконалість методики народнопісенних записів, а й багатий досвід та самобутність творчої особистості В. В. Дубравіна-народознавця. Разом із дослідженнями М. К. Дмитренка, який вперше в українській фольклористиці порушив проблему естетично розвинутої особистості виконавця українських народних пісень, досвід В. В. Дубравіна як збирача, дослідника і пропагандиста уснопоетичної пісенності нашого народу становить новий і перспективний напрямок в сучасній українській народознавчій науці.

У біографічній довідці про фольклориста зазначено, що упродовж 35-и років самовідданої праці вчений зібрав понад 25 тисяч творів уснопоетичного народнопісенного звичаю. В історії не лише вітчизняної, а й світової фольклористики, мабуть, немає постаті рівної В. В. Дубравіну в цьому плані. На жаль, за життя йому вдалося розшифрувати і видати лише кілька сот пісень із того багатющого зібрання. Вагомий внесок у цю справу зробила і В. Г. Дубравіна. Але якою буде подальша доля архіву вченого? Ми маємо усвідомити усю вагу і значення цього архіву для української науки, культури та духовності, тому на державному рівні маємо зробити все, щоб багатюща і самобутня спадщина вченого не розпорошилась і не загубилась на роздоріжжях нашого неоднозначного сьогодення, а стала духовним надбутком теперішніх і прийдешніх поколінь українців.

м. Суми